

Narodna kultura

Prof. Ema Deisinger

Psiha slovenskega naroda

(Nadaljevanje.)

Z industrijo si je opomogel Kranj, obrtno in letoviščarsko uspeva Radovljica, kar najbolj pa procvita Bled s privlačno točko Blejskega jezera, celo okoliške vasi žive od hotelskega Bleda; mleko, sir, sadeže itd. prodajajo okoliški kmetje na Bled. Mojstrana in Kranjska gora živita od tujkega prometa in smuškega zimskega športa, medtem ko se Jesenice razvijajo v industrijskem pravcu. Tako se opirajo Gorenjci na realistične življenjske možnosti. Ker žive na tako lirično lepem alpskem ozemlju, jim je priroda sama v njihovem trdem življenjskem boju ponudila roko v pomoč. Čim bolj se namreč civilizatorično razvijajo prestolna mesta ter ropot strojev, avtomobilov, motorjev itd. meščanom uničuje živce, poleti pa jih mori še neznosna vročina in prah, tem bolj postaja naša Gorenjska letoviščarsko središče, okoli katerega se zbira duševno in telesno utrujena mestna gospoda iz tu- in inozemstva, išoč v svežem naračju njenih gorskih krajev okrepčila in oddiha.

Duh pridobitnosti in težnja po gospodarski neodvisnosti žene sicer kmečko mladino z rodne grude v tovarne in druge poklice, toda sprijazniti se je treba s socialno problematiko sedanjega časa. Gorenjska, ki je razdeljena na majhne kmetije, kmetijice, se drži starega načela: eden od otrok prevzame grunt (običajno najstarejši sin), starši si izgovore kôti in preživitek, ostala deca pa dobi nekaj malega izplačanega iz grunta kot doto in mora po svetu. Pred svetovno vojno so se močno selili v Ameriko, danes pa si iščejo zaposlenosti v vsakovrstnih službah v domovini. Dota običajno ni velika, ker bi sicer to pomenilo preveliko obremenitev za prevzemnika posestva in bi mu dolgovi požrli dom. Brez dvoma gorenjski kmet silno ljubi zemljo, a na njej živeti pa more ena sama družina, bratje in sestre, ki bi živeli kot neporočeni strici in tete na kmetiji, bi pomenili pretežko breme prevzemniku, saj komaj sin-prevzemnik svojim lastnim staršem more v redu dajati izgovorjeni in pri notarju zapisani preživitek. Tožbe za preživitek so na dnevnem redu. To je najbolj skeleča rana v našem socialno-kmečkem življenju. Zato gorenjski kmet le nerad »dá posestvo čez«, to se pravi, izroči sinu, dasi je sin morda v najboljših moških letih in je čas, da bi se oženil in se osamosvojil. Do zadnjega hoče držati svojo zemljo in gospodovati na svojem, ravnajoč se po pregovoru: »Ti meni luč, jaz tebi ključ.«

Zadrževane vitalne sile kmečkega prebivalstva so se danes sprostile v pridobitnem boju, s katerimi silami se je vrgla zlasti mlajša generacija v boj za bodočnost. Nov val gospodarskega podviga gre za tem, ustvariti iz Gorenjske pravcato slovensko Švico, kajti krasni pejzaži s temnozele-nimi dolinami in jasnoplavimi gorami privabljajo trume izletnikov, božja pot Brezje pa postaja po številnih množicah romarjev naš slovenski

Lurd — skratka naša Gorenjska dobiva čedalje bolj novo podobo tujsko prometne Švice.

Velikovredna volja po samostojnosti in neodvisnosti naših Gorenjcev, ki je hranila njihovo osebno zavest v najtrših časih zgodovinske preteklosti, jih žene tudi danes po poti potrpežljivosti in vztrajnosti ter jih oživlja v vsakdanjem boju za skopo odmerjeni kruh in jim pomaga pri ustvarjanju lepšega življenja.

Izročeni pozitivnim in negativnim komponentam svojega hribovitega kraja, časa in okolja Gorenjci niso »otroci sonca«; njihova duša ne izkazuje pozitivne tendence sončne vedrosti, ampak v danih trenutkih odmeva iz nje zagrenjenost in melanholija. Njihov življenjski ritem je težak, zato se njihove duše drži mrkosti, a to psihično stanje pa najde iracionalno odrešitev v religiji. Vera jim je svetinja ter njihovemu življenju dejansko tako potrebna in nenadomestljiva kot vsakdanji kruh. Ona jim do globokih korenin osvetljuje njihovo življenjsko pot in jih podpira v življenju in delovanju. Iz njihove duše veje versko transfigurirana vdanost z upanjem v boljšo prihodnost.

V svojem doživetju je Gorenjec subtilen, k vsem družbenim in političnim krajevnim dogodkom in pojavom zavzema svoje osebno stališče. Gorenjec je tako spojen in prelit z obdajajočo ga, trdo alpsko naravo, da je udeležen z vso svojo dušo na vnanjih dogajanjih in krajevnih dogodkih, ki mu tudi narekuje subjektivno sodbo nad dogodki in ljudmi. V njem se vedno znova oglašajo stvariteljski procesi, utelešati spoznane življenjske resnice in se boriti zanje, kritizira pa novotarije, ki jih ne more spraviti v sklad s svojim življenjskim območjem. Iz osebne zavesti po uveljavljanju nasproti sovražnim silam nastopa odklanjajoče proti raznim modnim tokovom, kar mu donaša blesket in zajedno očitek kmečke konservativnosti.

Podolgovati obraz gorenjskega starca in starke je na drobno posut z gubami in brazdami, kakor bi enega samega takega človeka klesala stoletja. Oni so živ časopis življenjskega boja, preteklih dogodkov, trpljenja ter tradicijskega občutja.

Gorenjske vasi so raztresene, hiše in kočje oddaljene v vasi ena od druge, zaradi česar sociološki stil gorenjske vasi ni ubran na zajedniško skupnost; vsak prebivalec se mora sam zase z vso svojo življenjsko dinamiko prebiti skozi vrtinec materialnih težav in neprilik, ki stopajo pred kmeta zlasti v zimskih mesecih. Lahko bi zaradi tega rekli, da so ravno Gorenjci poglobili v sebi nagnjenje k individualnosti kot posledico pokrajinskih in geopolitičnih činiteljev. Zavest socialnega občestva, ki naj bi jih spajala z vsemi Slovenci, tako z brati in sestrami onkraj Karavank in onkraj Soče, se še ni prebila na dan, kajti v njih samih in v vsakem posamezniku živi preveč neposredno problem, kako se z neizprosno žilavostjo in upornostjo prebiti do življenjskega standarda in kako kljubovati bedi, z drugo besedo, vsak zase ima s seboj toliko posla, da se dejansko ne more ukvarjati s socialno in nacionalno usodo Slovencev v tujini. To nagnjenje k individualnosti in sebičnosti pa ne smemo preveč poudarjati in pretiravati, kajti gorska okolica sama jim brani, priključiti se širši življenjski

socialnosti, navezanost na same sebe pa jih dela zakrknjene in sebične, naгон samoohrane pa jim v trdi resničnosti življenja narekuje, da se odločajo mnogokdaj za konkretne osebne koristi, kar pa, kot rečeno, ni čudno, saj na ramenih vsakega posameznika sloni vsa teža življenja.

Iz individualizma se je porodila tudi bahavost, značilna za naše Gorenjce. Pred svojega soseda ne stopa Gorenjec kot сосед-tovariš, ampak ga meri z rivalskim očesom, ocenjujoč višino in rast njegovega premoženja.

Čeprav je po naravi skromen, vendar ga žene individualizem v bahavost. Bolj realistično usmerjen tekmovalno stremi, da se dvigne »navzgor«, nad svojega soseda. Spori za mejo in zemljo so v kraju zelo pogosti, vitalne potrebe za obstoj so jim udušile solidarnost. Ta negativna socialna oznaka je simptomatična za nas Slovence. S konservativno pasivno vztrajnostjo in žilavostjo se upirajo na svojem majhnem koščku zemlje revščini, navezani nanjo z vsem svojim temperamentom. Gorenjski kmet prodaja žito, krompir, mleko, prašiče, jajca, perutnino, teleta, sadeže, da kupi obleko, obutev in druge življenjske potrebščine sebi in svojim, sam pa otepa močnik, kašo, ajdove žgance, zelje, fižol in repo, lečo in druga cenejša živila. V tej realnosti se ne smemo čuditi, da so Gorenjci več ali manj trdo strojeni. Čeprav žive v romantični lepoti svoje zemlje, vendar nimajo v sebi tiste nežnosti v občevanju, tiste miline v vedenju in ljubkosti, uglašenosti ter svetskosti, kot jo imajo n. pr. prebivalci francoske in lombardske nižine. Gorenjec je bolj odljuden kot prikupen, bolj robot kot prijazen, bolj brezobziren in surov kot takten in galanten, a njegova osebnost je kot neizbrušen kristal, trdna, močna, čista in odkrita. Ni maščevalen in zavraten, ne hinavski in zahrbtn. Čeprav je pahnjen v borbo za gospodarske eksistencialne vrednote, vendar ga njegova religioznost usmerja v etične vrednote, medtem ko estetične vrednote svoje zemlje pripušča v uživanje tujcem in letoviščarjem. V vsebini ljudskega življenja Gorenjcev ne utripa radost in življenjska slá, v njihovi robotosti in ujedljivosti udarja notranji ritem čustvenosti, ki ne mara cmeravosti.

Na Gorenjcih nas presune njihov posebni način ponosa, da se n. pr. branijo sprejeti na kakem obisku ponudeno jed, ampak se puste k temu siliti; isto je z darili in podobno. Silno nerad Gorenjec česa prosi; tedaj mu gredo besede težko z jezika. Prosi jim je zares težko, ker imajo silno razvito osebno častičutje. V osebnih stvareh se le neradi obračajo do kakega svojega sokrajana, se težko socializirajo in se podreajo interesom skupnosti. V njihovi duši je nezlomljiv odpor, v njej so zdrave moralne čisto biti pripravljene na hlapčevske geste. V kakih osebnih malenkostih so silno zamerljivi. V majhnih življenjskih situacijah se najbolj preizkuša človeški značaj — in prav v drobnih življenjskih situacijah znajo Gorenjci na čudovit način afirmirati svojo osebno zavest in si tako klešejo svoj značaj. V ponosnem častičutju se rajši česa sramežljivo odrečejo in se zatečejo k negaciji, nego bi se razgalili v svoji bedi in revščini, v svoji krivdi in slabosti ter se pokazali v neugodni luči, zaradi česar so si nakopali očitek trdovratnosti in trmoglavosti.

V odnošajih do svojih sosedov in sokrajanov ima njihovo osebno razpoloženje često za spremljevalko zavist, ki se v političnem, socialnem in kulturnem življenju Slovencev sploh odraža včasih v tragičnih tonih. Sicer pa ta pojav ni osamljen v življenju Slovencev, ampak leži vobče v človeški naravi in bolehajo na njem tudi drugi veliki narodi. (Dalje.)

V. Brumen

Obisk na Angleškem

5. Vrste šol in njihovi nazivi (Dalje.)

Preden v duhu obiščemo nekaj angleških šol, si v hitrici ogledjmo ves »sistem«! Ta pregled ne bo posebno lahak, kakor je prav umljivo iz vsega, kar smo o Angležih in o njihovih šolah že zvedeli. Angleži imajo namreč to dobro lastnost, da puščajo najprej dovolj priložnosti zasebni pobudi, ki se uveljavi, kolikor se more. Nato šele posega vmes javna oblast ter uredi in dopolni, kar je še potrebno, nikakor pa ne zatira in ne kvari tega, kar je nastalo pred njo in brez nje.

Ko sem se marsičemu čudil, so me Angleži sami opozarjali na vprašanje njihovih bolnišnic. Tudi te so na Angleškem še vedno zasebne ustanove, ki se vzdržujejo z darili in volili, vodijo jih pa posebni upravni odbori. Javna oblast jih podpira gmotno in moralno, kadar je treba, snuje pa ali bo snovala lastne zavode le, kadar in kjer privatni ne bodo zadostovali potrebam.

Morda bi mogli angleško državniško modrost ponazoriti! Ne vem, kako so nastali angleški (londonski) parki in se tudi ne mislim spuščati v njihovo zgodovino. Toda na človeka delajo čisto drugačen vtis ko pa parki drugod. Kak park tako imenovanega francoskega tipa nastane najlepše tako, da se nabavi kos zemlje, se po možnosti zaokroži in izravna, da je kak pravilen geometrijski lik, nato se poseka vse drevje in grmovje, izmerijo se ravne ali »pravilno« zaokrožene poti, točno določijo in napravijo se nasadi in gredice itd., tako da v vseh ozirih vladajo geometrija, simetrija in druge take »kunšti«.

Ko sem hodil po londonskem Hyde Parku, pa se mi je hotelo zdeti, da je nastal nekako takole: Bil je tam kos ozemlja, deloma gozd, deloma travnik, ki je postal odprt javnosti. Nasadov in gredic še ni bilo, niti poti in klopi ne. Vsakdo je hodil, koder je hotel, pa sedal in legal na tla, če je hotel in kjer je hotel. Polagoma so nastale poti, kakor nastajajo po naših gozdovih in travnikih, koder hodijo ljudje. Ta ali oni si je prinesel stol, da je sedel na njem. Vsi tega niso mogli. Tudi poti so kdaj postale blatne. Pa jih je kak odbor ali kaka oblast dala urediti in posuti, tudi klopi in stole je postavila ob njih. Na tem ali onem mestu je hotela malo »popraviti« naravo z izsekavanjem ali s kakim nasadom. Ljudje so največ hodili po urejenih poteh ter posedali po novih klopeh, nikdo pa ni bil prisiljen k temu. Še danes lahko hodiš po Hyde Parku, koder ti je drago (razen po redkih nasadih in gredicah), lahko prinašaš svoj stol ali polegaš